

REFERENCES

1. Vakulchuk, O. A. (2020). Stinni hazety yak riznovyd radyans'kykh bahatotyrazhnykh vydan (20–30 rr. XX st.) [Wall newspapers as a kind of Soviet multi-circulation publications (20–30 years of the twentieth century)]. *Bibliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiya – Library Science. Documentation. Informology*, 1, pp. 150–158. [in Ukrainian].
2. Smyrnova, M. (1957). Zavdannya stinnoi presy [The task of the wall press]. *Leninska pravda*, 23 bereznya, 3. [in Ukrainian].
3. Serhiienko, H. (1929). Pro stinhazetu v profshkoli [About the wall newspaper in the vocational school]. *Nasha osvita*, 10–12, pp. 80–83. [in Ukrainian].
4. Smyrnova, M. (1957). Zavdannya stinnoi presy [The task of the wall press]. *Leninska pravda*, 23 bereznya, 3. [in Ukrainian].
5. Kylymchenko, Ye., Ovcharenko, H. (1957). Shchodenna stinhazeta [Daily wall newspaper]. *Leninska pravda*, 5 travnia, 2. [in Ukrainian].
6. Myronenko, O. (1951). Narada redaktoriv stinhazet [Meeting of wall newspaper editors]. *Bilshovytska zbroia*, 14 lyppnia, 4. [in Ukrainian].
7. Mukovoz, I. (1951). Narada robsilkoriv [Meeting of workers' and peasants' correspondents]. *Bilshovytska zbroia*, 7 lyppnia, 3. [in Ukrainian].
8. Na naradakh i seminarakh robsilkoriv. (1958). [At meetings and seminars of workers' and peasants' correspondents]. *Leninska pravda*, 24 sichnia, 3. [in Ukrainian].
9. Navchannia pratsivnykiv nyzovoi presy. (1958). [Training of employees of the grassroots press]. *Leninska pravda*, 8 kvitnia, 2. [in Ukrainian].
10. Seminar redaktoriv stinnykh hazet ta robsilkoriv. (1951) [Seminar of editors of wall newspapers and workers' and peasants' correspondents]. *Bilshovytska zbroia*, 8 veresnia, 3. [in Ukrainian].
11. Sylaiev, F. (1952). Yak my pratsiuemo z robsilkoramy [How we work with workers' and peasants' correspondents]. *Bilshovytska zbroia*, 5 travnia, 3. [in Ukrainian].
12. Yarova, M. (1956). Oblasnyi ohliad satyrychnykh hazet ta biuleteniv [Regional review of satirical newspapers and bulletins]. *Leninska pravda*, 19 veresnia, 3. [in Ukrainian].
13. Sylaiev, F. (1952). Yak my pratsiuemo z robsilkoramy [How we work with workers' and peasants' correspondents]. *Bilshovytska zbroia*, 5 travnia, 3. [in Ukrainian].
14. Boiovyi pomichnyk partorhanizatsii (1956). [Combat assistant of the party organization]. *Leninska pravda*, 31 serpnia, 3. [in Ukrainian].
15. Verbovyi, I. (1951). Z dopomohoiu aktyvu [With the help of assets]. *Bilshovytska zbroia*, 28 lyppnia, 2. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 18.01.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

УДК 069.5:738(092)(477.53-22)

О.Г. Ликова

СВІЧНИКИ МИХАЙЛА КИТРИША

У Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному зберігається найбільша персональна колекція кераміки Михайла Китриша в Україні. У ній представлено понад п'ятдесят свічників майстра. Поважна колекція свічників є й у приватному зібранні кераміки самого гончаря. Авторкою публікації зроблено аналіз цього виду виробів опішненського майстра. З'ясовано місце свічників у виставковій історії Михайла Китриша. Простежено період їх виготовлення. За формотворчими ознаками виділено основні типи свічників. Окреслено основні елементи декору. Акцентовано увагу на питанні атрибутування свічників опішненського гончаря.

Ключові слова: Михайло Китриш, гончарство, кераміка, свічник, декор, колекція, Національний музей-заповідник українського гончарства, Опішне.

Свічники відомі з давніх-давен, але нині вони майже витіснені електричними, олійними чи газовими лампами, і в сучасному побуті це швидше декоративна, ніж ужиткова річ. Про це свідчить і зміна тлумачення самого терміна в енциклопедичних виданнях. Наприклад, у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» 2001 року зазначено, що свічник – це просто «підставка для свічки або свічок» [1, с. 1109], тоді як в «Універсальному словнику-енциклопедії», що розміщений у всесвітній мережі Інтернет, свічник уже названо твором декоративно-ужиткового мистецтва [6].

Загалом традиційний глиняний свічник є не тільки зручною підставкою для свічки. Він також виконує декоративну функцію, прикрашаючи інтер'єр кімнати, привносячи в неї тепло і світло навіть тоді, коли свічка у ньому не запалена. Використання свічника за призначенням безпосередньо розкриває функцію цього предмета.

Мета даної студії – охарактеризувати один із типів глиняних виробів, що виготовляв видатний опішненський гончар Михайло Китриш, – свічники. За основу взято персональну колекцію гончаря у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному (це найбільша колекція виробів гончаря в українському музеї – понад 320 одиниць збереження [2]) і приватну колекцію майстра, розміщену в його будинку (понад 200 предметів). Свічники в обох зібраннях займають вагоме місце – близько ста предметів.

Михайло Китриш (1936 р. н.) – член Національної спілки художників України (з 1971) та Національної спілки майстрів народного мистецтва України (з 1998), заслужений майстер народної творчості України (з 1985), лауреат Премії імені Данила Щербаківського (1995), Державної премії України імені Тараса Шевченка (1999) та Всеукраїнської премії імені Опанаса Сластьона (2006). Його роботу відзначено на державному рівні у вигляді чисельних дипломів, похвальних грамот, медалей, почесних звань тощо.

Михайло Китриш – один з небагатьох опішненських гончарів, хто постійно виготовляв глиняні свічники. Незважаючи на це, у друкованих джерелах майже не знайдеш відповідну інформацію. Попри те, що Михайло Ки-

Фото 1. Михайло Китриш. Свічник. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, 70,8 x 32,3. Опішне, Полтавщина. 2005–2006. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішні, № КН-18492 /К-16832. Фото Тараса Пошивайла

Фото 2. Михайло Китриш. Свічник триріжковий. Глина, полива, гончарний круг, ліплення, вирізування, риткування, проколювання 27,3 x 21 x 11,7 см. Опішне, Полтавщина. № КН-18492/К-16832. Фото Тараса Пошивайла

триш професійно займався гончарством з 1960-х років, першу згадку про його свічники розміщено у публікації за 1999 рік: «Своєрідністю творчого пошуку в межах опішненської традиції вирізняються фігурні посудини й скульптури Михайла Єгоровича Китриша. Майстер створює свічники, великі вази, попільнички» [4]. Того року трьох опішнчан – Івана Білика, Михайла Китриша, Василя Омеляненка – було відзначено Державною премією України імені Тараса Шевченка. До цієї події в Києві у Палаці мистецтв «Український дім» було організовано виставку «Дивотворіння Опішного – Україні XXI століття», де були представлені роботи трьох згаданих опішненських гончарів. Власне виставка і присудження премії стали основними причинами того, що 1999 рік прикметний найбільшою кількістю публікацій про Михайла Китриша. Автори статей побіжно згадували про свічники гончаря, але ніхто не аналізував самі вироби і не відслідковував наявності їх у колекціях чи приватних зібраннях. Тим більше майже відсутні відомості про презентацію його свічників на виставках. Навіть на ілюстраціях, які супроводжують окремі матеріали про гончаря, нам вдалося віднайти лише п'ять свічників, і то лише у довідкових виданнях.

Інформативним джерелом, де фігурує інформація про свічники Михайла Китриша, стали каталоги виставок, у яких гончар активно брав участь із 1970 року, хоча наявність цих виробів у експозиціях була швидше рідкістю – переважно тут презентували скульптурний посуд, вази для підлоги й тарелі. Розмаїття свічників гончаря можна було побачити лише на його персональних виставках, які організовувалися з нагоди ювілеїв майстра у Полтаві (1981) та Опішному (1996, 2006, 2011, 2016). Проте, ці виставки не супроводжувалися каталогами виробів.

Жоден інший гончарний центр України не дає нам уяви про розмаїття форм свічників, які притаманні виробам Михайла Китриша. Навіть сам автор згадував: «Саме більше робив макітри і підсвічники. Оце саме більше» [5].

Роботи Михайла Китриша мають свої характерні риси і відрізняються від інших виробів опішненських гончарів як декоративними, так і формотворчими елементами. Китриш робив те, що йому було цікаво, що уявлялося неперевершеним і гарним. У цьому проявилася творча індивідуальність і характер гончаря. Дослідники його мистецтва відзначають надзвичайну різноманітність, вишукану декоративність, бароковість, барвистість творів Михайла Китриша. Традиційні за формою та побутовим призначенням вироби у творчій інтерпретації автора приваблюють безпосередністю, щирістю та вишуканістю.

Творча уява майстра надавала свічкам інколи несподіваних форм і оздоблення. У свічників Михайла Китриша обов'язковими є як наявність ріжків (ємності для свічки), так і блюдечка для стікання воску. Цей елемент гончар надзвичайно вправно поєднує з тваринними формами – як наслідок, маємо зовсім нову

Фото 3. Куршишки-свічники Михайла Китриша на виставці з нагоди 80-річчя гончаря. Опішне, Полтавщина. Фото Тараса Пошивайла

й оригінальну композицію. Так, досить часто на тулубі свічника між ріжками автор розміщує фігурки чортів. Враховуючи те, що призначення свічника – нести світло у помешкання, а чорти – представники «нечистої сили» і мешканці темряви, яких завжди намагалися не пустити до оселі, то наявність цих персонажів є досить незвичною у декоруванні таких виробів. Також на поверхні китришівських свічників досить часто з'являється виліплена голова козла (барана) або ж наліплений рослинний декор. Загалом свічники, так само як і зооморфні скульптури й вази, автор прикрашав переважно наліпленими елементами, урізноманітнюючи їх кольоровими поливами, які в поєднаннях дають неочікуваний вражаючий ефект. Ангоби для декору свічників гончар майже не використовував.

Перша дата, яку взагалі вдалося зафіксувати на виробі гончаря – 1975 рік, остання – 2010 рік (час завершення гончарювання майстра за станом здоров'я). Період виготовлення свічників Михайла Китриша, що зберігаються у фондах музею-заповідника, окреслюється 1972–2010 роками. Майже всі вони повністю атрибутовані, тоді як свічники з приватної колекції у переважній більшості недатовані (підписів на них немає, а сам автор не пам'ятає, коли їх виготовив). У цілому особливістю свічників Михайла Китриша є відсутність

на них дати виготовлення. Та й власне авторство майстер зазначав украй рідко (на відміну від інших виробів). Тож атрибутувати їх можна лише за музейною документацією та застосовуючи аналогії з іншими виробами в різних колекціях. Одним із пояснень цієї ситуації може бути той факт, що свічники нечасто презентувалися на виставках, для яких автор свої роботи, переважно й підписував. Загалом нині доступно багато способів атрибутування свічників відомого опішненського гончаря: архівні документи, каталоги виставок, епіграфічні написи на виробі, фотографії, підбір аналогів серед робіт, що зберігаються у музейних колекціях. До того ж сам гончар відкритий для спілкування і може багато чого розповісти нащадкам, хоча до таких спогадів і потрібно ставитися дещо критично.

«Найдавніший» свічник, на якому ритуванням нанесено рік виготовлення, датується 1989 роком і зберігається у приватній колекції Михайла Китриша. Пояснити це можна тогочасними подіями. Майстер брав участь у I Республіканському симпозиумі гончарства в Опішному (1989). Захід проводили на виробничій базі опішненського заводу «Художній керамік» упродовж місяця. Під час творчого практикуму гончарі виготовляли столовий, кухонний, господарський, ритуальний посуд, декоративну скульптуру, дитячу іграшку та інші

глиняні вироби, характерні для їхнього гончарного осередку. Виготовлені твори на заводі й випалювалися. Усі учасники підписували свої роботи, що зробив і Михайло Китриш. Основна маса виробів після конкурсу потрапила до запасників опішненського музею, хоча деяка частина залишилася у авторів. Тож згаданий свічник, імовірно, тоді й був виготовлений, хоча сам автор цього ні підтверджує, ні спростовує.

1997 року Михайло Китриш став учасником Першого регіонального симпозиуму «Поезія гончарства на майданах і в парках України» в Опішному. Під час цього заходу він виготовив великого розміру зооморфні посудини та свічники, за що був відзначений дипломом лауреата. З цього часу майстер намагався виготовляти свічники великих розмірів (до одного метра заввишки), рясно прикрашаючи їх наліпленими елементами.

Як уже зазначалося, М. Китриш декорував свічники переважно наліпленими елементами і кольоровими поливами. Власне, він – єдиний гончар художньо-експериментальної лабораторії заводу «Художній керамік», який дуже багато експериментував саме з кольоровими поливами. Їх поєднання давало зовсім неочікувані результати. Ці експерименти прославили творчість Михайла Китриша як новатора у декоруванні сучасних виробів Опішного. Характерно, що темними, зокрема коричневими, поливами гончар покривав роботи зрідка, оскільки не любив їх: «Деяк виліплена квітка, а її ж не видно, бо покрили темним, воно ту квітку і “вкрало”» [3, с. 166]. Автор надавав перевагу світлим кольорам: «Ну, якого ж найприроднішого кольору мав би бути підсвічник? Звичайно, жовтого. Не треба ж асоціювати свічку тільки з померлим, з процесом похорон. Свічка – це світло, це вогонь. При свічці писалися світової слави книги, творилися шедеври музики, створювалися живописні полотна» [3, с. 164].

Окрім оригінальних декоративних елементів, свічники Михайла Китриша прикметні й різноманітністю форм. Кількість ріжків для свічок може варіюватися від одного до дев'яти, найчастіше – три або п'ять. За зовнішніми ознаками вони також розмаїті: прості на одну свічку, великі свічники до одного метра заввишки, які могли стояти на підлозі. Робив він і настінні свічники (кашпо), і куришки, що мали ріжки для свічки, і цілі скульптурні композиції, які використовувалися для освітлення приміщення. Прикметно, що всі ці вироби автор не дублював. У майстра постійно з'являлися нові елементи чи у декорі, чи у формі виробів.

Отже, Михайло Китриш – один з небагатьох українських гончарів, який упродовж усього періоду творчості виготовляв, крім іншого, й глиняні свічники. Вони були досить розмаїті як за формотворчими ознаками, так і за декоративним оформленням. Вироби гончаря містили від одного до дев'яти ріжків для свічок. Поверхня декорувалася наліпленими елементами (переважно у вигляді голів чортів і козлів та рослинних елементів) та світлими кольоровими поливами. Роботи експону-

валися на різних виставках, хоча й не так часто, як зооморфні скульптури й вази.

Свічники Михайла Китриша зберігаються у музейних зібраннях та приватних колекціях. На часі – здійснення розширеного і поглибленого аналізу й атрибування описаних авторкою музейних предметів.

ДЖЕРЕЛА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ; Ірпін'я : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
2. Інвентарні книги. Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному.
3. Качкан В. Жива глина : Мандрівка в минуле та сьогодення Опішного. Опішне : Українське Народнознавство, 1994. 232 с.
4. Пошивайло С. Виставка опішнянської кераміки. *Голос Зінківщини*. Зінків, 1999. № 5. 20 січня. С. 3.
5. Розмова з Михайлом Китришем від 23.12.2020. Приватний архів автора.
6. Свічник. Універсальний словник-енциклопедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://slovoval.org.ua/29/53409/20251.html>.

Lykova O. H. Candlesticks by Mykhailo Kytrysh

Candlesticks have been around for a long time, but in modern life they are no longer used for their intended purpose. Traditional clay candlestick is not only a handy place for a candle. It also performs a decorative function.

This studio characterized candlesticks, which were produced by Opishne's potter Mykhailo Kytrysh. Analysis was carried out on the basis of a personal collection of the potter at the National Museum of Ukrainian Ceramics in Opishne and private collection of the master, which is stored in his home.

Mykhailo Kytrysh produced clay candlesticks constantly. But information about this was very rare in published literature. The first information about his candlesticks was published in the publication in 1999. Catalogs of exhibitions, which actively participated in the potter from 1970, became a separate source, which includes candlesticks by Mykhailo Kytrysh.

Mykhailo Kytrysh's works have their own characteristic features. They are different in both decorative and formative elements.

The candlesticks of Mykhailo Kytrysh are obligatory and have a container for a candles and a saucers for draining wax. The number of candles varied from one to nine. This element is often combined with decorative elements in the form of animals and devils. Often they are decorated with colored glazes. Dark glazes used rarely.

The period of the production of candlesticks by Mykhailo Kytrysh is dated 1972-2010. Almost all of them are fully attributed.

The oldest candlestick, on which the ritual is marked with the year of manufacture, is dated 1989 and is kept in the private collection of Mykhailo Kytrysh. Candlesticks of large size (up to one meter in diameter) potter made since 1997, when he became a participant of the First Regional Symposium "Pottery Train on Maidens and Parks of Ukraine" in Opishne.

Kytrysh's candlesticks were a rarity at the exhibitions. They often presented sculptural dishes, vases for the dishes and plates.

Key words: Mykhailo Kytrysh, pottery, ceramics, candlestick, decor, collection, National museum of Ukrainian pottery, Opishne

REFERENCES

1. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. (2001). Kyiv; Irpin: VTF «Perun». [in Ukrainian].
2. Inventarni knyhy [Inventory books]. Natsionalnyi muzei-zapovidnyk ukrainskoho honcharstva v Opishnomu. Unpublished. [in Ukrainian].
3. Kachkan, V. (1994) *Zhyva hlyna: Mandrivka v mynule ta sohodnishnie Opishnoho* [Living clay: A journey into the past and present of Opishne]. Opishne: Ukrainiske Narodoznavstvo. [in Ukrainian].
4. Poshyvailo, S. (1999) *Vystavka opishnianskoj keramiky* [The exhibition of Opishne ceramics]. *Holos Zinkivshchyny*, 5. p. 3. [in Ukrainian].
5. Rozmova z Mykhailom Kytryshem vid 23.12.2020 [Conversation with Mykhailo Kytrysh 23.12.2020]. Pryvatnyi arkhiv avtora. Unpublished.
6. Svichnyk [Candlestick]. Universalnyi slovnyk-entsyklopediia [Universal Dictionary-Encyclopedia]. Retrieved from: <http://slovoval.org.ua/29/53409/20251.html>

Стаття надійшла до редакції 26.02.2021 р.
Рекомендована до друку 28.04.2021 р.

